

Balázs Előd – Péter László

Reflexiók a labdarúgás transzferpiacára egy lehetséges elemzési modell vázlatkísérlete mentén¹

Kivonat. A mediált profi labdarúgás önálló üzletágként működik. A labdarúgás gyakorlatának közvetlen alakítói – játékosok, edzők, fizioterapeuták – munkajogi státusuk szerint alkalmazottak, de a kommercializált és kommodifikált játék piaci szabályai szerint pénzben felbecsülhető piaci transzferértékük van. Így nem véletlen, hogy számos szakértő és szervezet azzal foglalkozik, hogy minél pontosabban valószínűsítse egy-egy játékos aktuális piaci értékét. Jelen írásban a labdarúgás transzferpiacára vonatkozó szakirodalmat szemlélzzük, hogy megalapozhassunk egy olyan elemzési modellt, amiben a piaci tőkeértéket meghatározó gazdasági tényezők mellett a társadalmi természetű faktorok is szerepet játszanak.

Kulcsszavak: labdarúgás, transzfer, migráció, piaci érték, társadalmi tényezők, magyarázó modell, Románia

Abstract. Reflections on Transfer Market. Theoretical Sketch of a Market Value Predictive Model

The mediated professional soccer is a special economic domain. All those actors directly connected with the inner practice of the game – footballer, coaches or physiotherapists – have estimated market values. That's why a large number of experts and organizations concern themselves with the appraisal of the aforementioned value. In the present study we are going to summarize the special literature concerning the football transfer market in order to develop an explicative model to estimate the transfer value which takes into account numerous social factors too besides the economic element which are in play in the variation of market values of football players.

Keywords: football, transfer market, migration, market value, explicative model, social factors, Romania

BEVEZETÉS

A professzionális versenysportok mára a globálisan integrált sportrendszer részeként profitmaximalizáló tevékenységcsoportot képeznek. A sport sajátos formátumú foglalkoztatási rendszer, amiben a szereplők elsődleges célja a profitszerzés. A magas fokon intézményesített és formalizált keretek közötti, szervezeten végzett sporttevékenységek jellege és természete a gazdasági célokhoz idomult. Ezt a változást a szerzők (például Kew, 1999; Coakley, 1992; Lewis, 2009) a sport *kommercializációja* és a *mediatizáltsága* mentén tárgyalják (a globalizálódásának betudhatóan), aminek eredményeképpen a sportok piaci terméké váltak, más szóval *kommodifikálódtak*

1 Jelen tanulmány a BBTE Szociológia Tanszék és Max Weber Szociológiai Szakkollégium szervezésében működő Sportszociológiai Kutatóműhely keretében végzett *Focipiac* elnevezésű kutatási projekt előzetes eredményeit foglalja össze. A szerzők köszönettel tartoznak Csata Zsombornak javaslataiért, de minden felelősség őket terheli.

(lásd még Péter, 2014a:74–92). Mindezen folyamatok következtében *a sportolás sokkal inkább munka* (Woods, 2011:7–9), *illetve a sport egy jól felépített médiatermék, tévéműsor, mintsem klasszikus értelemben vett öncélú ludikus játék*. Tehát a sport egy erősen központosított, magas fokon ellenőrzött, standardizált és piaci logikában felépített szimbolikus áru: a szponzorok bevonása és a nézőszám növelése sokkal fontosabb, mint maga a játék. De ez azt is jelenti, hogy *a sportoló is (média)termék*, aminek tőkeértéke, ára van.

Ebben az alapozó, elméleti-módszertani és kérdésfelvető előtanulmányban a „sportok királya”, a labdarúgás mentén reflektálunk a játékosok transzferpiacára: elsősorban az idevágó szakirodalmat szemléljük, hogy a jövőben megalapozzunk egy olyan elemzési modellt, ami a hagyományos gazdasági természetű tényezők kiegészítéseként a piaci transzferértéket befolyásoló társadalmi elemeket is figyelembe veszi (természetesen a sportteljesítmény mutatói mellett).

Arra az egyszerű kérdésre keressük a választ, hogy *milyen tényezők befolyásolhatják a futballisták piaci értékét?* Amellett érvelünk, hogy mivel *a labdarúgás társadalmilag és kulturálisan mélyen beágyazott jelenség* (lásd Giulianotti, 2006), *a transzfereket (kiket, hová igazolnak) és a transzferértéket (mennyiért igazolják és milyen mértékben vonzó egy játékos)* szükségszerűen *társadalmi tényezők is befolyásolják*. Tanulmányunk elsődleges célja az, hogy azonosítsa ezeket a társadalmi természetű faktorokat és érveket hozzon ezek későbbi alkalmazása mellett – miközben mindezeket egyben vitaindítónak is szánjuk.

Írásunknak három fő része van. Kezdetben az idevágó szakirodalmat szemléljük, majd a lehetséges magyarázó tényezőket vesszük számba. Végül az elméleti modell néhány változója között tesztelt részeredményeket mutatunk be, amit négy romániai futballcsapat játékosaiából álló, kísérleti jelleggel létrehozott adatbázison végeztünk. Szövegünket következtetésekkel zárjuk.

SPORTTÖRTÉNETI ÉS ELMÉLETI ALAPOK – PIAC, TRANSZFERPIAC ÉS PIACI ÉRTÉKEK

Az európai labdarúgás globális viszonylatban a sportág centrumát és motorját jelenti: a futball gazdasága által termelt bevételek mintegy 80 százaléka ide folyik be (Littlewood et al., 2011). Ezzel párhuzamosan az európai foci vált a játékosok migrációjának elsőszámú célpontjává is, ahová a világ összes kontinentális futballszövetségének területéről érkeznek idegenlégiósok (Maguire–Stead, 1998). A kontinens futballgazdaságáról elmondható, hogy világviszonylatban meghatározó transzferpiacot működtet, tehát a munkaerő-rekrutációs stratégiája sokkal inkább az idegenlégiósok toborzásában, mint a saját nevelésű labdarúgók alkalmazásában áll (McGovern, 2002).

A labdarúgók – mint munkavállalók – mozgása a munkaadók, azaz a klubok között már egy nagyjából száz éve létező jelenség, de a kilencvenes évek óta vált meghatározóvá, párhuzamosan a játék erőteljes kommercializálódásával és mediatizációjával. Ha bepillantunk a focival foglalkozó sajtó- és médiatermékek tartalmába, láthatjuk, hogy a transzferjelenségek a sportág egyik jól tematizált kérdéskörét jelentik. A játékosok klubváltásai iránt mutatott érdeklődés nem véletlen, hiszen az egyesületek sikerében kiemelten nagy szerepet játszik az, hogy mennyire jó labdarúgókat képesek magukhoz csábítani, vagy maguknál tartani. A futball transzferpiaca en-

nél fogva egy rendkívül dinamikus mechanizmusként működik, s mint ilyen, különösen izgalmas témát szolgáltat a gazdasági, sporttudományi, jogi és nem utolsósorban szociológiai kutatások szempontjából. A következőkben a transzferpiac jellemzőit szociológiai szempontból rajzoljuk meg.

Demaziére és Jouvenet (2013) szerint a transzferpiacra három alapvető vonás jellemző: *mozgalmas, túlterhelt és mesterkélt*. Mozgalmas, mivel ez a piac egy hiperaktív, maximális fordulatszámra pörgő mechanizmus nagyszámú tranzakciókkal, különösen a munkáltatók és a munkavállalók számára képest. Emellett túlterhelt, mert a kereslet és kínálat erősen egyenlőtlen ezen a sajátos munkaerőpiacon – jóval nagyobb azoknak a száma, akik munkát keresnek, mint amennyit a profi klubok alkalmazni tudnak, ami fokozza a versenyt (kb. 20–25 munkahely/klub). Harmadsorban – és minket ez érdekel leginkább –, a transzferpiacon végbemenő ügyletek gyakran mesterkélt, körmönfont, nem teljesen átlátható eljárások. Jó példa a mesterkélt jellegre az, ahogyan az egyes klubok kihasználják az utóbbi évtizedekben végbement jogszabálymódosítások adta lehetőségeket. Itt speciel a Bosman-ügy következményeire gondolunk.

Binder (2011) rámutatott, hogy a Bosman-szabály néven elhíresült EU-s szabályozás nyomán a transzferpiac mobilitása megélné, felgyorsult, illetve az erős és kevésbé erős ligák közötti szakadék megnőtt. Más szavakkal a sportteljesítmény egyre inkább anyagi-pénzügyi kérdés lett: a sportágon belüli teljesítménybeli eltéréseket a gazdasági egyenlőtlenségek okozzák. Emiatt az igazolások szerepe felértékelődött, hiszen a teljesítmény „pénz kérdése” lett.

De a Bosman-ügynek más következményei is vannak. A játékosok karrierjük során átlagban több klubnál fordulnak meg, a karrierük átlagos időtartama lerövidül, s gyakran szakadnak félbe profi pályafutások. Ezek a jelenségek mind a transzferpiac dinamikáját erősítik, és a fluiditását szolgálják.² Demaziére és Jouvenet (2013) szerint a futballisták munkaerőpiacára egyfajta *kettősség* is jellemző. Egyrészt a hagyományos munkaerő-piaci logikát követve a szereplők a szerződéseken és a fizetéseken alkudoznak, a klubok alkalmazzák a munkavállalókat, azok pedig váltogatják a munkahelyeiket és karriert építenek. Ugyanakkor viszont ez a piac hasonlít az értékpapír-piacokhoz is, mivel a futballisták játékjogát a klubok megvásárolják, és befektetési stratégiákban használják fel azokat. Magyarán a játékosok nem teljesen szabadon mozognak ezen a munkaerőpiacon, és természetesen ebből a munkaadók profitálnak. Ezt jól szemléltetik például a mezeladásokból származó bevételek.³ A labdarúgók tehát nem egyszerűen a munkaadók munkavállalói, hanem a szerződésük révén vagyont és befektetési lehetőséget is jelentenek a klubjaik számára (31.).

Bourg és Gouget (2001) szerint a futball piacának munkaerő-állománya két nagy szegmensre osztható: a kisszámú, nagy hírnévvel rendelkező topjátékosok, illetve az átlagos „tömeg-fut-

2 A FIFA szabályozza, hogy mikor van lehetőség a transferekre. Ez a bajnoki szezon közepére eső januári periódust, illetve a szezonok közötti, 3–4 hónapig tartó nyári időszakot jelenti. Forrás: www.fifa.com, link: <http://www.fifatms.com/en/Football-Data/transfer-windows/>. Letöltve: 2015. augusztus 18.

3 Alig több mint fél évvel azután, hogy a világ egyik legértékesebb és legnépszerűbb labdarúgójának tartott Cristiano Ronaldo a Real Madrid csapatához szerződött, a nevével ellátott hivatalos mezekből több mint 100 millió euró értékben kelt el. Forrás: „Százmillió eurónál a Ronaldo-mezek bevétele”. www.nemzetisport.hu. Letöltve: 2015. augusztus 22.

ballisták” kategóriájára. A kettő között nagymértékű egyenlőtlenség van, az utóbbiak fokozott kockázatoknak vannak kitéve: munkanélküliség, rossz egészségbiztosítás, rövidebb karrier. Az előbbieket szűk csoportjához tartozók válogathatnak a munkaaajánlatok között, magas fizetéssel rendelkeznek és nagy befektetési értékkel bírnak klubjuk szempontjából. De mi teremtette ezt a relatíve új helyzetet? Milyen jogi szabályozások strukturálják a transzferpiacot? A választ a következők adják: az EU-hoz köthető „forradalmi” *Bosman-szabály*, illetve az UEFA kezdeményezésre született *a saját nevelésű játékosok minimális számát meghatározó intézkedés*, valamint az újszerű, némi szociális érzékenységet is mutató *UEFA pénzügyi fair-play szabály*. Elméleti bevezetőnk további részében ezeket vázoljuk.

A posztmodern látványfoci megjelenéséig (Péter, 2014b) a huszadik században a transferek nemzetállami keretben szabályozták: így vagy úgy a klubok rendelkeztek az alkalmazásukban álló focisták klubváltásának engedélyezéséről (Ericson, 2000). Erről a pontról sikerült elmozdulni – értsd egységesíteni és liberalizálni – a *Bosman-szabály*⁴ révén, ami 1995-től „szabadügynökökké” tette a lejárt szerződésű labdarúgókat. Az új szabályhoz való alkalmazkodás nem egyik pillanatról a másikra következett be, az első öt évben a topligákban az átigazolások elsősorban kivásárlások voltak, azaz nem nőtt szignifikánsan a szabadon (értsd ingyen) szerződött labdarúgók száma (Antonioni–Cubbin, 2000). De 1995 után 10–12 évvel már egyértelműen látható volt a két kiemelkedő súlyú trend, miszerint a gyengébb csapatoktól rendszerint a jobbakkhoz igazolnak a játékosok, illetve a gyengébb ligákból előbb–utóbb a magasabb színvonalúakba migrálnak a tehetségesebb labdarúgók (Verbon, 2007). Az alacsonyabban jegyzett bajnokságok szereplői, a Bosman-féle szabály életbelépése után hosszú távú kontraktusokkal igyekeztek, igyekeznek megfékezni a legértékesebb munkaerő elvesztését, de Verbon szerint a tapasztalat azt mutatja, hogy a legjobbak előbb–utóbb mindenképp távoznak a csábítóbb, tőkeerősebb klubokhoz (4.). A fent említett szabály tehát egyáltalán nem járul hozzá az egyensúly fenntartásához, ellenkezőleg, a munkaerőt kibocsájtó kisebb ligák marginális vesztesége nagyságrendekkel nagyobb, mint a felvásárló nagy ligák marginális haszna (Kesenne, 2007).

Egy másik fontos, ma is érvényben lévő szabály *a saját nevelésű játékosok minimális számát megszabó intézkedés*, amelyet az Európai Labdarúgó-szövetség (UEFA) vezetett be. A 2008–2009-es szezon idején véglegesített határozat értelmében az európai klubversenyekre (Bajnokok

4 Ezzel véget ért egy korszak: korábban a futballklubok akkor is pénzt kérhettek az általuk foglalkoztatott labdarúgók játékjogáért, ha azoknak már lejárt a szerződése. Ezt a változást egyetlen játékos esete hozta el, a belga Jean-Marc Bosmané, aki a '90-es évek elején a belga első osztályban játszó RFC Liege labdarúgója volt. Bosman az Európai Unió Bíróságához fordult, mivel úgy látta, hogy a klubja megakadályozza az EU egyik alapvető munkavállalói jogának gyakorlásában. A belga labdarúgó 1990-ben szeretett volna a francia Dunkerque klubjához szerződni, de miután lejárt a szerződése az akkori munkaadójánál, a belga klub nem fogadta el az érte tett ajánlatot, miközben a fizetését is lecsökkentette és játéklehetőséget sem adott neki. A bíróság végül 1995 decemberében mondta ki az ítéletet, miszerint az EU területén a lejárt szerződésű labdarúgók esetében a mobilitás korlátozása ellentmond a Római Szerződés 39-es cikkelyének, amely biztosítja a munkaerő szabad áramlását a tagállamokon belül. Kezdetben ez a törvény csak azokra a transzferügyletekre volt érvényes, amik különböző EU-s országban működő klubok között születtek, sőt az angol klubok esetében csak az 1998–99-es szezon óta érvényes a szabály. Később kiterjesztették ezt a FIFA más tagországaira is.

Ligája és Európa-liga) nevező kluboknál a 25 nevezett labdarúgóból legalább nyolc saját nevelésű kell, hogy legyen⁵. A saját nevelésű játékosok szabályának ugyancsak korlátozó hatása lehet a mértéktelen migrációra, hiszen csökkentheti a külföldiekre való igényt, ráadásul a gyengébb klubok is erősödhetnek, hiszen legjobbjai elcsábítása problémásabbá válik, mint korábban.

A harmadik, nagyon fontos és komplex törvény – amely az utóbbi években lépett érvénybe és jelentős strukturáló hatással bír a poszt-Bosman éra erősen neoliberális állapotaihoz képest –, az *UEFA pénzügyi fair play szabálya*. Ezt azzal a célkitűzéssel ültették gyakorlatba (2011), hogy egészében javítsák az európai klubfutball pénzügyi fenntarthatóságát és csökkentsék a klubok közötti folyamatosan növekvő gazdasági egyenlőtlenségeket, ezzel mérsékelve a teljesítménybeli különbségeket is.⁶

A Bosman-következmények nem tesznek jót az utánpótlás-nevelésnek, hiszen nem arra ösztönzik a klubokat, hogy tehetségeket neveljenek, hanem hogy fennmaradjanak a költség-háson alapon működő rendszerben és minél jobb labdarúgókat vásároljanak. De milyen kritériumok alapján alakulnak a „játékosok árai” – mik a transzferértékek meghatározói? A továbbiakban erre fókuszálunk és a „kemény” gazdasági piaclogikában megragadott tényezők mellett a transzferérték⁷ „puha” társadalmi tényezőinek szerepére hívjuk fel a figyelmet.

A TRANSZFERÉRTÉKET MEGHATÁROZÓ TÉNYEZŐK AZ IRODALOM TÜKRÉBEN

Vizsgálatunkban azt a kérdést szeretnénk megválaszolni, hogy milyen tényezők magyarázzák a labdarúgók becsült piaci transzferértékét, majd, hogy egyik-másik milyen erősséggel teszi azt. Tudatában vagyunk, hogy a *becsült piaci érték* nyilvánvalóan egy képlekeny szám, nemcsak mert

5 Az UEFA hivatalos honlapjának közleménye alapján. Link: <http://www.uefa.com/news/newsid=943393.html>.

6 Azóta az UEFA európai klubversenysorozataiban való szereplés feltétele az, hogy a kluboknak ne legyen pénzbeli tartozása más klubok, a saját játékosaik, vagy olyan szervek irányában, amelyek felé kötelesek bizonyos adókat és járulékokat fizetni. 2013-tól egy újabb feltételt vezettek be, amely szerint egy klubnak nem lehet több a kiadása három vizsgált szezon alatt, mint bevétele, vagyis nem lehet adóssága. Mindezt 2015 júniusában írták felül legutóbb, így már a 2015–2016-os szezonnal kezdődő hároméves vizsgálati időszakban érvényesek a legfrissebb szabályok, amelyek közül a legfontosabbak a következők: A klubok maximum 5 millió euróval költhetnek többet, mint amennyi bevételeük volt. Ezt az összeget megpótolhatják további 30 millióval (2013 és 2015 között 45 millió volt ez az összeg) amennyiben azt a klub tulajdonosa vagy egy társult vállalkozás folyósítja, azaz vissza nem térítendő támogatás formájában folyik be. A szponzortámogatások összegére vonatkozóan nincs felső határ, azonban amennyiben egy vagy több, ugyanazon tulajdonoshoz vagy szervhez kapcsolódó gazdasági entitás a klub teljes bevételeinek több mint 30 százalékát adja, akkor az „kapcsolt vállalkozásnak” minősül és érvényes lesz rá az előző pontban leírt 30 millió eurós felső határ. A klubok bármennyit költhetnek stadion- és edzőközpont építésére vagy felújítására, utánpótlás-nevelésre, illetve a női szakág fejlesztésére. – Mindez az UEFA alapján. Link: <http://www.uefa.com/community/news/newsid=2064391.html>. Letöltve: 2015. augusztus 13.

7 Felfogásunkban a transzferérték nem csupán a játékos pénzben kifejezett becsült vagy konkrét árát jelenti, hanem azokat a nehezen kvantifikálható „vonzerőket” is, amelyek a klubok számára őket profitábilis befektetéssé teszik, mint például a fegyelem, ismertség, kapcsolatok, nemzetiség.

állandóan változik, hanem mert egyetlen meghatározott időpontban sincs egyértelmű konszenzus afölött, hogy „mennyit ér egy játékos a piacon”. Mi több, ha továbbgondoljuk a kérdést, azt is láthatjuk, hogy gyakran egy-egy labdarúgóért a tehetősebb klubok jóval többet (vagy kevesebbet) fizetnek, mint amennyire előzetesen „beárazták”. Itt a transferpiac korábban említett *mesterkéltség* jellege mutatkozik meg, és mi azt gondoljuk, hogy a *mesterkéltség elsősorban társadalmi okokra vezethető vissza*. A mesterkéltség abban is megváltozik, hogy a sportszakmában mérvadónak számító Transfermarkt német „beárazó” szervezet által használt értékelési modell algoritmusa nem ismert, tehát indokoltabb egy ilyen magyarázó modell kialakítása.

Az eddigi elemzések leginkább lineáris modellező technikákat használnak a transferpiac vizsgálatára (Frick, 2007), a sikerességre (Szymanski, 2015), a futballisták piaci értékének felbecsülésére (lásd például He, 2012), vagy a piaci értékek és a teljesítmény közötti összefüggések feltárására (He–Cachucho–Knobbe, 2014). Az alkalmazott technikák természetesen sokfélék, van közöttük korrelációs számítás, varianciaanalízis, Rodge-féle, illetve LASSO-féle regresszióanalízis. Leggyakrabban a *játékosra*, illetve a pályán nyújtott *teljesítményére* vonatkozó prediktor változókat használnak. He (2012) például az előbbi kategóriába a játékos posztját, életkorát, magasságát, a lábjátékát, az előző évi piaci értékét, valamint a nemzeti válogatottban való szereplésének (szelekciók) számát, illetve az országa válogatottjának nemzetközi pozícióját, rangsorát alkalmazta. A teljesítményre vonatkozó változók között találjuk a klubcsapatának nemzetközi pozícióját, az előző szezonban játszott mérkőzések számát, a szerzett gólokat. A kérdésben végzett relatív kevés kutatási eredmények nem egyértelműek, mert a különböző technikák eltérő eredményeket produkálnak. He például azt találta, hogy a piaci értéket leginkább az előző év piaci értéke határozza meg (lásd He, 2012:13).

A továbbiakban azt nézzük meg, hogy egyáltalán milyen szociológiai változók jöhetnek elméletileg számba egy magyarázó modell kidolgozása során a tágabban értelmezett piaci transferérték predikciójában.

LEHESÉGES MAGYARÁZÓ VÁLTOZÓK EGY KÉSŐBBI ELEMZÉSI MODELLBEN

Egyfelől, a *futballjátékos személyi és demográfiai adatai*.

Véleményünk szerint olyan adatkora van szükség, amelyek gyakorlatilag a legtöbb csapatsor mellett megtalálhatóak. Ide tartozik a *név, klub, életkor és leggyakoribb poszt*. Kuper és Szymanski (2014) nyomán már tudjuk, hogy a transferpiac szereplőinek leggyakoribb hibái között van az idősebb (nem túl idős) labdarúgók túlárazása és túlértékelése, illetve az egyes posztokon játszóknak számottevő transferértékbeli eltérések újratermelése. A szerzőpáros ez utóbbi hiba esetében elsősorban a középcsatárok túlértékelését emeli ki, miközben rámutat arra is, hogy a kapusokat rendre alulárazzák. Érdekes összefüggésekre tehát akár a legalapvetőbb jellemzők esetében is rámutathat egy egyszerű elemzés.

Továbbá, ott vannak a *játékos fizikai jellemzői*. Többen hangoztatják, hogy a mai futball egyre inkább fizikai csatává, erőjátékká válik, amelyben a gyengébb fizikai adottságokkal rendelkező labdarúgóknak nincs sok keresnivalója. Ha visszatekintünk a nagyjából száz évvel ezelőtti helyzetre, amikor például a bécsi zsidóság által alapított futballcsapat, a Hakoah Wien által is vallott fizikai erőnlét fontossága még újszerű nézőpontnak számított (Foer, 2004), egy-

értelműen látható, hogy manapság fizikai erőnlét nélkül már szinte lehetetlen érvényesülni egy magasabb szintű futball-ligában.⁸ Ebből kiindulva úgy véljük, a *játékos magasságát és testtömegét* érdemes összevetni a piaci értékkel, vagyis azzal a hipotézissel, hogy minél magasabb és nagyobb tömegű egy focista, annál nagyobb az értéke. Kivételek és kiugró értékek nyilván előfordulhatnak, általánosságban viszont úgy véljük, létezhet egy lineáris kapcsolat, és főképpen az agresszívebben játszó csapatok esetében ez a vonás értékes lehet.

A labdarúgó fizikai adottságainál maradva – ám némileg más szempontot képviselve – megvizsgáljuk azt is, hogy van-e kapcsolat az *ügyesebbik láb* és a piaci érték között. Bryson et al. (2009) az ügyesebbik láb és a fizetések nagysága közötti kapcsolatot vizsgálta, és arra a következtetésre jutott, hogy azok a játékosok, akik mindkét lábukkal lényegében ugyanolyan ügyesen bánnak a labdával, 15,4 százalékkal keresnek jobban az öt topliga labdarúgóinak medián jövedelménél. Németországban ez a szám 13,2 százalék. Emellett az is kiderült, hogy ez a képesség csak a középpályások esetében mutat szignifikáns összefüggést a teljesítménnyel. Az a feltevés viszont nem talált bizonyításra, hogy minél több kétlábás játékos játszik egy csapatban, annál jobb lesz a csapat teljesítménye. Kutatási modellünkben mi az ügyesebbik láb kérdését a piaci érték kérdésével vetjük össze. Logikánk azon alapul, hogy a mindkét lábukat egyformán ügyesen használó játékosok többet érnek meg klubjuk számára (ahogyan arra Bryson et al. kutatása is utal), ezért a transzferpiacon is többet kérnek el értük. Emellett arra is látunk esélyt, hogy a ritkábbnak számító ballábás futballisták értékesebbek legyenek, mint a jobblábások. Fontos megjegyezni, hogy ezekre a különbségekre sokkal inkább a valós transzferárak ismeretében tudnánk rámutatni, ha nem állna fenn az a probléma, hogy a valós transzferárakról megbízható információt szerezni csaknem lehetetlen. Mindemellett tovább nehezítené a helyzetet az a természetes tény is, hogy nem minden labdarúgó váltott klubot a karrierje során, vagy a vizsgált időszakban. Végeredményben tehát maradunk az ügyesebbik láb és a piaci érték összevetésénél.

Ott van továbbá a *sérülékenység*, pontosabban az elszenvedett sérülések száma. A gyakran megsérülő labdarúgókra azt mondják „üveglábúak”. Még a legnagyobb sztárok némelyikével is előfordul, hogy gyakran visszatérő sérülések hátráltatják karrierjük előrehaladását, az ilyen peches sérüléssorozatoknak pedig nem csupán az illető játékos, de a klubja is megissza a levét. A sérültek rend szerint ugyanúgy megkapják a fizetésüket, mintha minden héten a pályán lennének (legfeljebb nem kapják a bizonyos feltételekhez kötött bónuszokat), emellett pedig a profi futball világában az orvosi költség is a klubot terheli. Mindezt figyelembe véve logikusnak mondható, ha a kifejezetten sérülékeny labdarúgók szerződötését sok esetben úgy sem vállalják be a klubok, ha az illető játékos egészséges állapotban egyértelmű erősítést jelentene a keretükben. A kerethez tartozó labdarúgók egészségének megőrzése persze a klubok felelőssége is, hiszen jó példák igazolják, hogy megfelelő profizmussal rengeteg – egyébként valószínűleg bekö-

8 Jó példa a fizikai felkészültség megkerülhetetlenségére a Manchester United által 2014-ben 37,5 millió euróért szerződötött angol válogatott balhátvéd, Luke Shaw esete. Az akkor 19 éves, tinédzserként éppen rekordigazolásnak számító játékos a klubhoz érkezését követően menedzsere a tartalékcsoportba küldte, azzal az indokkal, hogy fizikálisan nem áll készen a szezonkezdetre. Forrás: irishtimes.com, link: <http://www.irishtimes.com/sport/soccer/english-soccer/louis-van-gaall-tells-luke-shaw-to-get-fit-1.1881487>. Letöltve: 2015. augusztus 24.

vetkező – sérülést meg lehet előzni. Ismét Kuper és Szymanski mutat rá arra, hogy a 2000-es években hazai és nemzetközi porondon egyaránt sikeres AC Milan egyebek mellett ezzel emelkedett ki a mezőnyből (2014:8). Visszatekintve például a klub által megnyert 2007-es Bajnokok Ligája-döntőre, látható, hogy az akkori kezdőcsapatban számos 30 éves kor fölött járó játékos kapott helyet⁹. Mindazonáltal elmondható, hogy a sérülések számos labdarúgó karrierjét tördेलik, ez pedig kihat az irántuk mutatott érdeklődés mértékére is. Kutatási modellünkben két erre vonatkozó változó bevezetését látjuk indokoltnak: egyik a sérülések számát figyeli a vizsgált időszakon belül, másik a sérülten töltött napok számát méri a szóban forgó három szezonban. E kérdés kapcsán azért is indokolt csak a közelmúltat figyelembe venni, mert a három évnél régebb történet visszatérő sérülésekről elképzelhető, hogy hatékonyan sikerült kiképezni, avagy fordítva, a fiatalabb korban ritkábban jelentkező „maródiság” az évek múltával gyakoribbá válhat.

A sorban a játékos *marketing jellemzői* következnek. Ezek közül megemlítendő a *mezsám*. Első ránézésre irrelevánsnak tűnhet a megsám mint magyarázó tényező számbavétele. Tévednénk azonban, ha elmennénk emellett a kérdés mellett, hiszen a futball több mint százéves története során, a csapaton belüli megsámok mindig is jelentést hordoztak magukban, és bizonyos mértékben igaz ez napjainkban is. A hagyományos csapatösszeállításokban – hogy csak a legismertebb posztokra utaljunk –, a kapus az 1-es, az egyik középhátvéd az 5-ös, az irányító a 10-es, a középcsatár pedig a 9-es számot viselte, és nagyon sok klubnál mindez ma is megfigyelhető (Wilson, 2014). Ha összekapcsoljuk a Demaziére és Jouvenet (2013) által emlegetett befektetési logikát a Kuper és Szymanski (2014) nyomán értelmezett transzferpiaci viselkedéssel, akkor a megsámok tekintetében is eljuthatunk egy érdekes összefüggéshez. A klubok arra vonatkozó döntéseiben, hogy melyik játékost vásárolják meg, komoly szerepet játszik az is, hogy az adott pillanatban mely játékosok vannak magasán értékelve (Kuper–Szymanski, 2014:53). A magasra értékelt státusz nemcsak a teljesítménnyel, hanem a népszerűséggel is összefügg, amelynek egyik pontos indikátora az illető focista nevével ellátott mezek értékesítési mutatója. A reklámmezek vonzereje részben a hátára nyomott számban is rejlik, azaz egy futballistának jó eséllyel magasabb reklámértéke tud lenni egy népszerű megsámmal, mint egy futballban alig használatos számmal (nem mindegy például, hogy 7-es, vagy 77-es áll a focidresszen). Ha tehát népszerű a megsám, könnyebben lesz népszerű a játékos is, akiért akár emiatt is magasabb árat kérhet a klubja. Összegezve tehát eljutottunk oda, hogy a megsám kihat a labdarúgók befektetési értékére, amely nagy befolyással lehet a piaci árra. A megsám kérdésének ebből a megfontolásból van helye a kutatási modellünkben.

Ebben a logikában a *névhossz* sem elhanyagolható, szintén társadalmi megfontolások alapján. Az előbbieken tárgyalt logikát követve úgy véljük, érdemes megvizsgálni a kapcsolatot a játékosok mezen feltüntetett név hossza és a piaci érték között is. A nevek vélhetően legalább annyit nyomnak a latban a mezek és ajándéktárgyak piacán, mint a játékosok megsámjai. Ettől kezdve felmerül a kérdés, hogy hatással lehet-e a befektetési értékre, majd közvetett módon a

9 Forrás: uefa.com. Link: <http://www.uefa.com/uefachampionsleague/season=2006/matches/round=2361/match=300099/postmatch/lineups/index.html>. Letöltve: 2015. augusztus 31.

piaci értékre is egy olyan tényező, mint a mezen feltüntetett név¹⁰ karakterszáma. Kutatási modellünkben ez a kérdés is helyet kap, hipotézisünk pedig az, hogy a magas piaci értékkel semmiképp sem a túl rövid (4 vagy annál kevesebb karakterből álló) nevek, hanem a hosszabb nevek állnak összefüggésben, bár azt sem gondoljuk, hogy a túl hosszú (9–10, vagy több karakterből álló) nevek önmagukban kapósak lennének a fogyasztók körében.

Rasszizmusnak tűnhet, de a *hajsztin* sokszor befolyásolja a scouterek véleményét. A korábban már többször hivatkozott Kuper és Szymanski (2014:54) rámutattak, hogy a transferpiacon elkövethető legnagyobb és leggyakoribb hibák egyike az, amikor a klubvezetők túlértékelik az előnyös kinézetű, külalakra eladhatóbbnak tűnő futballistákat. Szerzőink ezt a hibát azzal a kijelentéssel foglalják össze, hogy: „Az urak a szökeket szeretik”.¹¹ Megfigyelhető tehát egy olyan tendencia, hogy a külalakra az átlagtól eltérő, fogyasztói szempontból kedvezőbb imázssal rendelkező labdarúgók túlértékeltek a fogyasztók, szurkolók körében, s ebből fakadóan esetenként a klubok döntéshozóinak körében is. E logikát követve érdemesnek látjuk megvizsgálni a kapcsolatot a hajsztin és a piaci érték között, bár egy erősebb kapcsolat feltárásához úgy véljük, egy nagyobb kiterjedésű adatbázisra lenne szükség, mint amit jelen módszer igazolására felépítettünk.

A pályára lépések és a mérkőzéseken nyújtott teljesítmény mutatói is fontosak lehetnek.

A pályán nyújtott teljesítmény kétségtől egy legfontosabb, legerősebb prediktora a labdarúgók transfer- illetve piaci értékének – ezt a jelen írásnak sem célja megcáfolni. Egy futballista mindenekelőtt attól értékes a piacon, hogy eredményesen futballozik, állandó tagja a kezdőcsapatnak, gólok, gólpasszok kerülnek a neve mellé, ami által győzelmekhez segíti a klubját. Frick (2007), Kuper és Szymanski (2014), Tomkins et al (2010), Hu (2012) nyomán kijelenthető, hogy a legtöbb elemzés, amely a futball transferárainak tényezőit vizsgálja, elsők között számol a *teljesítménymutatókkal*. Az említett szerzők munkáiból kiindulva, saját ötletekkel is kibővítve, kutatási modellünk a következő teljesítménymutatókra terjed ki (minden esetben a játékosra, nem pedig a klubjára, valamint csakis a vizsgált időszakra vonatkozóan). Mire gondolunk?

Először is, az *elért sikerek mértékére három egymást követő szezonban* (külön-külön) az országos bajnokságban, az országos kupában, az országos szuperkupában, az UEFA-bajnokok ligájában vagy más, elsőszámú kontinentális klubviadalban (amennyiben játszott Európán kívül is a korábbi vizsgált szezonok során), az UEFA Európa-ligában, illetve az európai Szuperkupában. Másodszor, *a játszott mérkőzések számára* (hány meccsen lépett pályára a jelenlegi klubjában az országos klubviadalokon?; hány meccsen játszott a játékos a jelenlegi előtti klubjában (ha volt ilyen a vizsgált időszakban), az országos klubviadalokon, illetve hány meccsen játszott a jelenlegi időben kettővel megelőző klubjában (ha volt ilyen a vizsgált időszakban) az országos klubviadalokon. Harmadszor, a *klubcsapatának országos és nemzetközi helyezésre* (rangsorban elfoglalt pozíciója). Utóbbihoz kapcsolódóan azt is fontosnak tartjuk megvizsgálni, hogy a játékos

10 Azért használjuk a „mezen feltüntetett név” kifejezést, mert időnként előfordul, hogy nem a család-név szerepel a játékos hátán.

11 A *Soccernomics* című könyv szerzői egy teljes fejezetnek is az ismerősen csengő „Gentlemen prefer blonds” címet adták, Howard Hawks 1953-ban bemutatott „Gentlemen Prefer Blondes” című, nagy sikerű filmjének címére játszva rá, amelyet magyarra „Szökek előnyben” címmel fordítottak.

jelenlegi, illetve korábbi klubja(i) hányadik helyen áll(nak) jelenleg, vagy hányadik helyen állt(ak) akkor, amikor az illető elhagyta a klubot. Ehhez a clubworldranking.com nevű portált hívhatjuk segítségül, amely hetente frissíti arra vonatkozó adatbázisát, hogy aktuálisan hogyan áll a klubok világranglistája egy egységes pontozási rendszer szerint. Megnézhetjük azt is, hogy a játékos jelenlegi klubjának ligája, illetve az esetleges korábbi klubok ligái milyen pozíciókat foglalnak el, illetve foglaltak el az adott szezonban az IFFHS¹² vonatkozó rangsorában. A klubok és a ligák rangsorban elfoglalt helyezését azért tartjuk fontos információnak, mert önmagában nem elég azt tudni, hogy egy játékos hányszor lépett pályára egységnyi idő alatt, illetve milyen teljesítményt nyújtott (ha már ott volt), hanem azt is számba kell venni, hogy mindezt egy mennyire erős klubban, illetve futballigában tette. Jó esély van például arra, hogy egy, az európai toptligák egyikében futballozó játékos szezononként öt pályára lépés mellett is nagyobb piaci értékkel bírjon, mint egy, a román első ligában a szezon minden meccsén szerephez jutó futballista.

Negyedszer, a klub(ok)ban letudott pályára lépések mellett fontos kérdés, hogy az illető focista szerepelt-e már országa válogatottjában, s ha igen hányszor, tehát a *játszott válogatott mérkőzések száma* is hasznos prediktor lehet.

Kimagasló teljesítménymutatók

A pályára lépések száma már önmagában teljesítménymutatónak számít, ám vélhetően még inkább kirajzolódnak az egyének közötti különbségek, ha részletesen megvizsgáljuk a pályán nyújtott teljesítményeket. Javasolt modellünkbe e célból a következő változók kerültek be:

A *lőtt gólok száma* az országos és a nemzetközi klubviadalokon, illetve a nemzeti válogatottban, az *adott gólpasszok száma* az országos és a nemzetközi klubviadalokon, illetve a nemzeti válogatottban – ezek inkább csatárok és támadó középpályások esetében relevánsak. A védők és a kapusok esetében a *kapott gól nélküli meccsek száma* a klubviadalokon, illetve a kapott gól nélküli meccsek aránya a nemzeti válogatottban, valamint a *kapott gólok száma* a védők és a kapusok esetében (a három említett porondon).

Bár nem kapcsolódik szorosan a teljesítményhez, közvetett módon mégis ide sorolható a *szerződésből hátralevő idő* kérdése. A gyakorlat azt mutatja, hogy azok a klubok, amelyeknek a pénzügyi korlátaik szélesebbek, a lehető leghosszabb időre próbálják magukhoz kötni az értékesebb labdarúgókat, és erre értelemszerűen több esélye van egy gazdag klubnak, mint egy szegénynek. Erre gyakran azzal tesznek rá egy lapáttal a nagyok, hogy évente vagy kétevente új szerződést kötnek a játékos számára kedvezőbb feltételekkel és meghosszabbított időtartammal. Az értékes labdarúgók esetében tehát az tűnik logikusnak, hogy az érvényben levő szerződésük még sokáig tartson. A kisebb gazdasági potenciállal rendelkező klubok esetében mindeközben elképzelhető, hogy éppen az értékesebb labdarúgók azok, akik közel állnak a szerződésük lejártához, mivel nem áll szándékukban meghosszabbítani azt. Ez utóbbi lépések a Bosman-szabály által életbe léptetett jogoknak tudhatók be, a szerződés lejártával a játékos új szerződéskínálat esetén ingyen igazolhat bármelyik klubba.

12 A szervezet teljes neve International Federation for Football History and Statistics, hivatalos honlapja: www.iffhs.de.

A játékos jellemére vonatkozó változók

A teljesítményre vonatkozó információk kapcsán, úgy véljük, egy klub számára az is fontos, hogy a leigazolandó játékosnak milyen a *személyisége*. Természetesen nem feltételezzük, hogy egy kiváló adottságokkal rendelkező labdarúgó a sikeres orvosi vizsga után megbukhat egy személyiségteszten, s ez által meghiúsul az átigazolása, az viszont elképzelhető, hogy egy gyakran kiállított, a pályán fegyelmezetlenül viselkedő focista kevésbé kelendő az átigazolási piacon. Ebből kiindulva a kutatási modellben helyet kaphat a *standardizált meccsenkénti sárga és piros lapok száma*. Hipotézisünk szerint minél alacsonyabb a meccsenkénti sárga lapok száma egy egyén esetében, annál magasabb az illető piaci értéke. Az átlagolt szám azért indokolt, mert ha egy abszolút értéket vennénk alapul, az félrevezető lenne, mivel ha egy játékos sok meccsen pályára lép, akkor jó eséllyel több sárga vagy piros lapos figyelmeztetést kaphat, mint egy olyan, aki kevészer jut szerephez. Ebben tehát az lehet meglepetésszerű, hogy egy alapembernek számító futballista sok sárga lappal a neve mellett nagy eséllyel jóval magasabb piaci értékkel rendelkezhet, mint egy szerephez alig jutó, s ezáltal figyelmeztetésben is alig részesülő társa.

A jellemre vonatkozóan egy másik változót is beveszünk a modellbe, ez pedig a „karizma”, ami a vezérszerep kérdésével kapcsolatos. Meglátásunk szerint ennek egy empirikusan megalapozható mutatója az a tény, ha az adott játékos jelenleg, vagy a vizsgált időszak során *csapatkapitánynak*, vagy második, esetleg harmadik számú kapitánynak számít, avagy számított a csapatában. Ezt a mutatót azért tartjuk relevánsnak, mert a csapatkapitányi pozícióról tudvalevő, hogy egy - a csapat nagy többsége által - elfogadott és értékelt személyt illet meg, éppen ezért feltételezhető, hogy a piacon is nagyobb kereslet van egy olyan labdarúgó iránt, aki jelenleg csapatkapitány, vagy alkapitány, avagy az elmúlt három évben elmondhatta ezt magáról. A karizma ezen indikátora tehát vélhetően korrelál a piaci értékkel, kutatási modellünk pedig utána is jár ennek.

A játékos klubjára vonatkozó változók

Nem vállalunk nagy kockázatot azzal a kijelentéssel, hogy általában a sikeresebb klubokban értékesebb labdarúgók játszanak, mint a kevésbé sikeresekben. A piaci értékben szerepet játszó, a klubhoz köthető faktorok közül igyekeztünk számba venni a lehető legtöbbet – a következőkben ezeket vesszük sorba.

Jó prediktornak tartjuk a piaci érték meghatározásában a *klub nemzetközi rangsorban elfoglalt helyét*. Bár sem a Nemzetközi Labdarúgó-szövetség, sem a kontinentális szövetségek nem vezetnek hivatalos ranglistát a klubok között globális szinten, akad olyan szakmai kezdeményezés, amely már évek óta foglalkozik azzal, hogy rangsort állítson fel a világ 975 legerősebb futballklubja között. Kutatási modellünkben ezt a forrást, nevezetesen a clubworldranking.com elnevezésű weboldalt használtuk, amelyről egyebek mellett azt érdemes kiemelni, hogy hetente frissíti a szóban forgó rangsort, és évekkénti dátumok esetében is megtekinthető az akkori állás. A honlap adatbázisát felhasználva tehát független változóként számolunk a klub rangsorával, azt feltételezve, hogy minél előbb szerepel az a listán, annál értékesebb labdarúgók találhatók a keretében. Vizsgálatunkban még a következő három további változóhoz használjuk fel a clubworldranking információit: A játékos *előző klubjának rangsora* azon a héten, amelyiken a jelenlegi klubjához szerződött (ha előfordult ilyesmi); az *előző előtti klub rangsora* azon a héten, amelyiken onnan elszerződött (ha előfordult ilyesmi), illetve az *előző klubját időben*

kettővel megelőző klubja rangsora azon a héten, amikor onnan elszerződött (ha előfordult ilyesmi).

A rangsoron túl szintén árulkodó a klub gazdasági helyzete, amelyet néhány jól ellenőrizhető, viszonylag megbízható forrásból származó mutató mentén tudunk meghatározni. Ezek közül egyik a *transzferekre költött pénzek és az abból származó bevételek*, azaz, ha úgy tetszik egy rész-költségvetés. Úgy véljük, hogy minél nagyobb pénzüsszegek fordulnak meg egy klub szám-láján a transferpiaci tranzakciók során, annál sikeresebb alakulatról van szó (általában), és ennek a mutatónak a változása egyenesen arányos a klubban szereplő játékosok piaci érték-változásainak mértékével. Egyszerűbben: minél tevékenyebb egy klub a piacon, annál értékesebb játékosai vannak. Hasonlóan sok minden kiderülhet akkor, ha megnézzük a klub *vásárolt és eladott játékosainak piaci értékösszegét*.¹³ Valamelyest redundáns, ám mindenképpen az előbbie-k mellé sorolható a *klub játékosállományának összesített piaci értéke*.

A játékos szülőországára vonatkozó sportszakmai változók

A szülőhaza kapcsán kétféle megközelítést alkalmaz kutatási modellünk, egyrészt számba vesszük a lényeges és beszerezhető sportszakmai információkat, majd a későbbiekben a származási országgal kapcsolatos társadalmi és kulturális tényezőket igyekszünk azonosítani. Sportszakmai oldalon – úgy véljük – az árulhat el sokat egy-egy labdarúgó értékéről, ha tudjuk, a *szülőhazájának válogatottja* hányadik helyet foglal el a *FIFA-világranglistán*, mekkora az illető *válogatott játékosállományának az összértéke*¹⁴, összességében *milyen eredményeket* tudhat magáénak a világbajnokságokon (és konkrétan az időben utolsó ilyen tornán) és a kontinentális válogatott tornákon (konkrétan az időben utolsó ilyen tornán). Kuper és Szymanski (2014) már említett listáján, amely a transferpiac szereplői által elkövetett leggyakoribb hibákat sorolja fel, az is szerepel, hogy a legutóbbi nagy válogatott tornák hőseit túlértékelik a klubok (53.).

A játékos klubjának városára és bajnokságára vonatkozó sportszakmai változók

Amikor egy labdarúgónak döntenie kell, hogy melyik klubba szerződjön, az is szerepet játszik a döntésében, hogy a potenciális leendő klubjának városában működő klubok mennyire sikeresek. Egyszerűbben fogalmazva, szerintünk az is dönthet egy transfer esetén két gyengébb, esetleg másod- vagy annál alacsonyabb osztályban szereplő klub között, hogy az illető városban működik-e másik, akár sikeresebb klub. Ennek okát abban látjuk, hogy a feltörekvő labdarúgók számára fontos, hogy „szem előtt” legyenek, s ez által könnyebben felfedezhető legyen a jó teljesítményük. Ez a tendencia még inkább működhet a bajnokságok vonatkozásában, hiszen a gyengébb színvonalú bajnokságokból sokszor akár az erősebb bajnokságok leggyengébb klubjaiba is áttesszik a székhelyüket a tehetséges labdarúgók. Ebben a döntésben vélhetően több tényező is motiválja őket, így például az, hogy magas színvonalon, nemzetközi viszonylatban is erősebb bajnokságban rúghatják a labdát, jóval erősebb ellenfelekkel néznek szembe, és egy esetleges jó teljesítménnyel magukra vonják a nagyobb klubok figyelmét is. E logikából kiindulva kutatási modellünk annak is utánanézhethet, hogy a *játékos klubjának város-*

¹³ A transfermarkt.de alapján.

¹⁴ A transfermarkt.de alapján

ában működő többi klub milyen teljesítményt mutatott fel összességében a hazai és nemzetközi klubviadalokon. A bajnokság erejét felmérendő, olyan változókat vezetünk be a modellbe, mint a *tévéközvetítésekért járó díjak egy szezon esetében az illető bajnokság egészére nézve, illetve a stadionba kilátogató nézők meccsenkénti átlagos száma a bajnokság egészére vetítve*. Ugyancsak a *bajnokság erejét mutatja a benne szereplő összes játékos átlagértéke*¹⁵ a vizsgált időszak mindhárom szezonzára vonatkozóan.

Társadalmi háttér, kulturális kapcsolatok jelentősége

Elsőként a *nemzetiségi hovatartozás, származási ország* is szerepet játszhat. Az imént áttérünk a sportszakmai szempontokról a labdarúgók személyiségét érintő kérdésekre, most pedig az egyént vizsgáló szempontról az őt körülvevő társadalmat érintő nézőpontra térünk át. Kezdjük mindjárt a nemzetiség és a származás kérdésével!

„Bizonyos nemzetek túlértékelték.”¹⁶ – mondja Kuper és Szymanski, a transzferpiacon elkövetett leggyakoribb hibák közé sorolva e kijelentés tartalmát (2014). A transzferpiac történéseit követve egyet kell értenünk velük, hiszen évről évre megfigyelhető, hogy bizonyos nemzetiséghez tartozó labdarúgókra nagyobb a kereslet, mint a legtöbb, más nemzetiségű társukra. A szóban forgó szerzőpáros elsősorban a brazilokat emeli ki mint keresett „árucikkeket”, ám megfigyelhető még néhány más ország labdarúgóira irányított fokozott érdeklődés is. Az utóbbi éveket tekintve elmondható például, hogy a belga labdarúgókra megnőtt a kereslet az európai topligákban szereplő klubok részéről. Jól szemlélteti ezt az a tendencia, miszerint amíg a 2010–2011-es szezonban az angol Premier League-ben csak 9 belga játékos játszott, akik az említett szezon alatt 5 gólt szereztek együtvéve, addig a 2014–2015-ös szezonban már 17 belga légiósa volt a ligának, akik együtt 64 gólt vállaltak, s ezzel a harmadik helyen végeztek a liga nemzetek szerinti góllövőlistáján.¹⁷ Mindemellett szemléletes az is, hogy a 2014–2015-ös szezonban a liga játékosainak egyesülete (Player's Football Association) és a futballszakírók is egy belgát, Eden Hazardot választottak meg a szezon legjobbjának¹⁸, egy évvel korábban pedig az akkori bajnok Manchester City csapatkapitánya is belga volt (Vincent Kompany). A belgák esete tehát indokoltnak látszik, azonban az nem minden nemzetről mondható el, hogy a transzferpiacon tapasztalható jó megítélés, minősítés egyértelműen a játékosok jó teljesítményére vezethető vissza. Kuper és Szymanski (2014) a brazilokat elsősorban egy ilyen negatív példaként tünteti fel, és amellet érvel, hogy bár kétségkívül számos kiváló focista kerül ki Brazíliából, nagyon sok olyanra is van példa, aki kifejezetten rossz igazolásnak bizonyul, pedig jelentős összeget fizetett érte a klubjuk. Szerzőink úgy vélik, ilyen esetben az illető játékosok megvásárlása mellett az a tényező döntött, hogy az illető labdarúgók brazilok, esetleg argentinok, portugálok, hogy a népszerű transzfercélpontok közül említsünk néhányat (25–26.). Nemcsak a válogatott-szinten sikeres országok játékosai tudnak népszerű átigazolási célpontok lenni, hiszen egyes közép-kelet

15 A transfermarkt.de alapján

16 „Certain nations are overvalued.” (szerzők fordítása)

17 Forrás: transfermarkt.de. Link: http://www.transfermarkt.co.uk/premierleague/erfolgreichenationen/wettbewerb/GB1/plus/?saison_id=2013. Letöltve: 2015. augusztus 26.

18 Forrás: espnfc.com. Link: <http://www.espnfc.com/blog/espn-fc-united-blog/68/post/2546978/eden-hazard-is-the-premier-league-best-player>. Letöltve: 2015. szeptember 19.

európai országokban időnként olyan trendek is felerősödnek, mint például az afrikai labdarúgók iránti kereslet. Foer (2004) ezt a jelenséget egy nigériai labdarúgó esetén mutatja be, akit az ukrán élvonalban szereplő Karpati Lviv szerződtetett 2001-ben. A történet tanulsága szerint Edward Anyamkyegh három év alatt sem találta meg a helyét a hideg teleiről ismert Ukrajnában, így az átigazolás melléfogásnak bizonyult.

Az efféle téves döntésekben – a szakirodalom megállapításaira is támaszkodva – úgy véljük, szerepet játszanak a félrevezető sztereotípiák, illetve a fogyasztói igények is. Valószínűnek tartjuk ugyanis azt is, hogy egy-egy, a futballberkekben népszerű nemzetiségű focista leigazolása a nézőszámot is megemelheti egy adott klub mérkőzésein, nem beszélve a mezelandási mutatókról és egyéb kapcsolódó gazdasági hasznokról. Gondolatmenetünkkel arra igyekszünk rávilágítani, hogy bizonyos ország állampolgárainak a piaci értéke csupán a nemzetiségi hovatartozásuk miatt is lehet magasabb, mint más országok állampolgáraié. Ezen megfontolásból az elsőszámú állampolgárságot független változóként vesszük be a kutatási modellbe.

Kapcsolódóan az állampolgárság témaköréhez megvizsgálandó az is, hogy a játékosok *milyen más országnak állampolgárai*, illetve, ha nem is állampolgárai egy másik országnak, de lehet-e tudni róluk, hogy a családjuk, vagy annak egy része (pl. egyik szülő) egy bizonyos *másik országból származik*. A több állampolgársággal rendelkező labdarúgók például azért vannak lépcsőnyben, mert – ahogyan a Bosman-szabály kapcsán is említettük – bizonyos esetekben fontos lehet, hogy egy EU-n kívüli országból, az EU-ba vándorolt focistának legyen egy uniós ország által kibocsátott útlevéle is. Ez ugyanis azt jelenti számukra, hogy ugyanazt az ügyintézkést kell lebonyolítani az esetükben mint az EU-s országokban született társaik esetében. Egy másik szempont, amiért véleményünk szerint nagyobb eséllyel történik klubváltás: a származás, avagy nemzetiség kérdése lehet. Így például elképzelhető, hogy egyes romániai, magyar anyanyelvű labdarúgók szívesebben igazolnak magyarországi klubokhoz, mint más szomszéd országokba, avagy akár mint romániai klubokba. Hasonlóképpen valószínű, hogy egy, a német nyelvet anyanyelvként beszélő ausztriai vagy svájci labdarúgónak a topligák közül a német Bundesliga a prioritás, nem pedig az angol vagy épp a spanyol.¹⁹ Ha nem tekintjük a közös anyanyelvet az egyedüli ilyen mozgatórugónak, érdemes utánanézni annak is, hogy például a román labdarúgók inkább az ugyanazon nyelvcsaládhoz tartozó hivatalos nyelvet beszélő országokba (pl. Olaszország, Spanyolország) távoznak-e gyakrabban légiósnak, vagy nem figyelhető meg ilyen és ehhez hasonló tendencia.

A játékosnak az anyanyelvét hivatalos nyelvként alkalmazó országok tehát csábító célpontok lehetnek, akárcsak az, ha a *célország népességében számottevő részt tesz ki egy, a játékoskal azonos nemzetiségű, vagy anyanyelvű népesség*. Mindez igaz lehet csupán a *városra* is, azaz elképzelhető, hogy azért dönt valaki egy bizonyos klub mellett, mert annak városában több olyan ember él, aki ugyanolyan nemzetiségű vagy anyanyelvű, mint ő. Ha még jobban fókuszálunk a leendő

19 Jó példa a leírtakra: A 2014–2015-ös szezonban Ausztria válogatott keretének mintegy 73%-a, a svájcinak mintegy 56%-a játszott Németországban, jobbára az első osztályban. Úgy véljük, az összefüggés abban is keresendő, hogy mindkét országban sokaknak a német az anyanyelve. Az adatok forrása: transfermarkt.de, linkek: <http://www.transfermarkt.de/osterreich/startseite/verein/3383> (Ausztria válogatottjáról). <http://www.transfermarkt.de/schweiz/startseite/verein/3384> (Svájc válogatottjáról). Letöltve: 2015. szeptember 28.

potenciális klub környezetére, sokat nyomhat a latban, ha a kiszemelt *város futballklubjaiban már játszanak a játékosok azonos nemzetiségű vagy anyanyelvű játékosok*. Ez gyakran oda-vissza logikában működik, vagyis bizonyos klubok esetében is megfigyelhető, hogy két-három, ugyanazon országból érkező játékos után a következő külföldi igazolásai is ugyanonnan érkeznek, tehát az átigazolási politika is ráállhat bizonyos nemzetiségű labdarúgókra, miközben az illető labdarúgók is szívesebben jönnek a honfitársak után.

A perspektíván belül maradvá szintén jó kérdésnek látszik az, hogy a futballban is tükröződnek-e a *hagyományos munkaerőpiacon tetten érhető tendenciák*, ami az egyes kelet-európai országok (pl. Románia) külföldön élő és dolgozó népességének számát mutatják, azaz hasonló arányban emigrálnak-e futballisták egy adott országból egy bizonyos másik, egyébként fejlettebb országba, mint a hagyományos munkavállalók.

Egy ország labdarúgását vizsgálva talán nem, három-négy közép-kelet európai államból vett mintán azonban jó eséllyel kimutatható az összefüggés az imént említett társadalmi-gazdasági tendenciák és a futball munkaerőpiaca között. Fontos megjegyezni, hogy a *nemzetiségi hovatartozás, származási ország* alcím alatt bemutatott tényezők nem szükségszerűen a piaci értékkel vetendők össze, mivel elsősorban amellet érveltünk, hogy a klubok kiválasztására vonatkozó döntés és az előbb felsorakoztatott társadalmi-kulturális tényezők között van az összefüggés, nem pedig utóbbiak és a piaci érték alakulása között.

Szintén ehhez a témakörhöz kapcsolódik a *rasszizmus jelensége*, pontosabban az a kérdés, hogy érhet-e labdarúgót hátrányos megkülönböztetés a futballpályákon, valamint – közvetett módon – a munkaerőpiacon a faji hovatartozása miatt. Reilly és Witt (1995) az angol élvonalbeli bajnokság 1991–1992-es szezonjának pénzért történő átigazolásait vizsgálta. Az adatbázisukba csak azok a transzferügyletek kerültek be, amelyek angol klubok között mentek végbe. A kutatás fő kérdése az volt, hogy létezik-e diszkrimináció a transzferárak tekintetében a színesbőrű játékosok ellenében. Bár eredményként azt kapták, hogy a színesbőrű labdarúgók ára átlagban 9%-kal alacsonyabb, a minta alapján nem jelentik ki, hogy statisztikai összefüggés volna a faji hovatartozás és az átigazolási árak között. A szóban forgó szerzőpáros kutatása már egy több mint húsz éve elvégzett vizsgálat, és az azóta eltelt időszak alatt minden bizonnyal nőtt a színes bőrű, illetve más, nem a többségi fehér rasszhoz tartozó labdarúgók száma Európa-szerte. A rasszizmus ellen számtalan figyelemfelkeltő kampányt dolgoznak ki a futbalszervezetek, a nemzetközi és a nemzeti hatóságoktól kezdve egészen az egyes klubokig, a jelenség mégis létezik az európai futballban, és vélhetően nemcsak a lelátókon. Mivel egyes szurkolói rétegek gyakran kifejezik ellenszenvüket némely afroamerikai származású játékosokkal szemben²⁰, nem túlzás kije-

20 Közelmúltbeli példa a szurkolók rasszista megnyilvánulására a ghánai Kevin-Prince Boateng esete, akit az AC Milan játékosaként „támadtak”, avagy a Barcelona brazil hátvédjének, Daniel Alvesnek az emlékeztető esete. Előbbi a mérkőzés közben döntött úgy, hogy levonul a gyepre az ellenfél szurkolóinak sorozatos rasszista bekiabálásai miatt, míg utóbbi egészen frappáns módon válaszolt arra, hogy szimbolikus célzattal egy banánt dobta be neki az ellenfél szurkolói: beleharapott a gyümölcsbe. Link Boateng esetéről: http://www.nemzetisport.hu/nemet_labdarugas/schalke-boateng-a-rasszizmus-miatt-tavozott-a-milantol-2278357. Link Alves esetéről: http://www.nemzetisport.hu/spanyol_labdarugas/barcelona-alvest-banannal-dobaltak-evett-belole-video-2331973. Letöltve: 2015. szeptember 21.

lenten, hogy a futball klasszikus értelemben vett fogyasztói termék, azaz a szurkolók helyenként diszkriminálják a színes bőrű focistákat. Feltevésünk szerint ennek a transzferpiacon is nyoma lehet, vagyis elképzelhető, hogy két ugyanolyan képességű játékos közül a színes bőrűért fizetnek kevesebbet, éppen azért, mert potenciálisan alacsonyabb lehet a befektetési értéke a klub szempontjából. Hogy ezt kiderítsük, annak is utánanézzünk, hogy a vizsgálatba bekerülő futballisták mely rasszhoz tartoznak.

Szakmai kapcsolatok jelentősége

A következő bekezdésekben amellet érvelünk, hogy a labdarúgók klubváltást illető döntéseit számos szakmához kötődő, ám emberek között létező kapcsolat befolyásolja. Ennek kapcsán mi most az edző és a játékosügynök személyére térünk ki. Az *edző szerepe* abban áll, hogy személye mind sportszakmai, mind társadalmi-kulturális szempontból befolyásolhatja a transzferpiac történéseit is. Az egyik legfeltűnőbb jelenség a transzferpiacon, hogy az egyes edzők a saját hazájukból szerződtetnek labdarúgót, ha egy új, külföldi klubhoz szerződnek, avagy ha nem a honfitársi kapcsolat, akkor egy korábbi szakmai kapcsolat idézi elő ezeket az átigazolásokat. Ezen megfontolásból érdemesnek látjuk betenni a modellbe a következő változókat: *az edző állampolgársága, illetve ha ebből több van, akkor a másodlagos, harmadlagos is, az edző anyanyelve* (ennek akkor lehet jelentősége, ha nem honfitársakat, de vele azonos anyanyelvet beszélő labdarúgókat hív a klubhoz), és *dolgozott-e együtt más klubnál (esetleg válogatottnál) a játékos és az edző?*

Sportszakmai megközelítésben vizsgálatunkba az kerül bele, hogy milyen sikereket ért el edző ez európai topligákban, milyen sikereket ért el a topligáknál gyengébb ligákban, mit ért el nemzetközi porondon, válogatott-tornákon, milyen győzelemszázalékkal rendelkezik, hány éves jelenleg, illetve, hogy volt-e profi futballista.

A *játékosügynök szerepe* a FIFA törvénybe foglalt definíciója szerint abban áll, hogy ő az, aki egy bizonyos jutalmazás ellenében beajánl munkavállaló labdarúgókat munkaadó kluboknak egy munkavállalói szerződés megkötését vagy annak megújítását javasolva, avagy kapcsolatba hoz két klubot, egy vagy több transzferügylet megkötésének javaslatával. Mindezt a FIFA által megszabott státútumok szerint teheti meg. A játékosokat képviselő ügynökök egyfajta harmadik szereplőkként határozhatók meg, akiktől nagyban függ a piaci kereslet és kínálat. Általában minden nyélbeütött szerződéskötésből profitálnak, méghozzá oly módon, hogy az újonnan szerződést kötő játékos kialakított fizetéséből átlagban 7–10 százalékot kapnak meg. Egy játékos számára is kifizetendő leszerződni egy ügynökkel, mivel így hatékonyabban képviseltetik az érdeke minden, a munkájával kapcsolatos ügyben, többek között abban is segíthet neki ez a fajta együttműködés, hogy kedvezően alakuljon a munkaerő-piaci értéke. Az ügynökök súlya ma már egyre nagyobb, a játékosok egyre fiatalabban kapcsolatba lépnek velük, informálisan akár az első profi szerződésük előtt is. Ilyen értelemben a játékosügynökök fontos szerepet játszanak a hivatásos futballisták munkaerőpiacának társadalmi szempontból értelmezett trendjeiben (Fornalik, 2013:7).

A transzferpiaccal kapcsolatos történéseket követve valószínűnek tartjuk, hogy egy jó ügynök jelenléte a labdarúgó karrierjében még a piaci értéken is növelhet, tekintve, hogy ezeknek a közbenjáró egyéneknek éppen az a célja, hogy minél több pénzt fizessenek az ügyfeleikért, mivel abból nekik is jár egy bizonyos részlet. A kutatási modellbe három, az ügynökökkel kap-

csalatos változót vezettünk be, azt a kérdést, hogy *képviseli-e ügynök* az illető játékost, ha igen, az összesen *hány labdarúgóval áll szerződésben*, illetve ezeknek a labdarúgóknak mennyi az *átlagos piaci értéke*. Hipotézisünk szerint az ügynökkel szerződésben álló labdarúgók valamivel értékesebbek a piacon azoknál, akikről ez nem mondható el, és minél több játékosal dolgozik együtt az ügynökük, annál magasabb a piaci értékük, illetve – ami különösen valószínű – átlagban minél értékesebb játékosokkal dolgozik együtt az ügynök, annál magasabb a vizsgált játékos értéke is.

Írásunk utolsó részében néhány orientatív célú empirikus eredményt mutatunk be.

A VÁZOLT ELMÉLETI MODELL NÉHÁNY ELEMÉNEK EMPIRIKUS ELŐTESZTELÉSE

Folyó kutatásunkban arra a kérdésre keressük a választ, hogy *milyen tényezők befolyásolhatják a futballisták piaci transferértékét*.²¹ A továbbiakban néhány változó közötti összefüggést vázolunk. A következőket tettük: felállítottunk egy a felsorolt változók értékeit tartalmazó tesztadatbázist, amelyben a 2011 és 2014 közötti szezonok adatait négy reprezentatív klub játékosaira alkalmaztuk: Bukaresti Steaua, Kolozsvári CFR 1907, Petrolul Ploiești, FC Vaslui. A magyarázandó változót (piaci transferértéket) a transfermarkt.de becslései képezték.²² E változók magyarázó erejét egyelőre korreláció-vizsgálat²³, illetve egy kétmintás révén elemeztük. (Jelen írásunk elsődleges célja a kutatási modell vázlata. A változók tesztelése irányadóként szolgál a későbbi, bővebb adatbázison elvégzett kutatásunkhoz).

21 A transferár esete problematikus, mivel a román klubok transferpolitikája miatt és megbízható információk hiányában viszonylag kevés játékos esetében írhattunk le konkrét átigazolási árakat. Célszerűbb ehelyett függő változóként a piaci árakkal dolgozni. A piaci értéket minden esetben megnéztük éves átlagban a 2011-es, 2012-es, 2013-mas és 2014-es években is, valamint bevezettük az adatbázisba a 2014 májusában legutolsóként feltüntetett piaci értéket is. Mindezt kizárólag a transfermarkt.de adatai alapján tettük. Fontos megjegyezni ugyanakkor azt is, hogy a transferárak, avagy éppen a transfert lebonyolító klubok kiléte, bizonyos jellemzői relevánsabb információt jelenthetnek, ha egy-egy tényező magyarázó erejét próbáljuk felmérni. Erre bizonyos független változók kapcsán részletesebben is visszatulunk.

22 Gondolatmenetünkben arra igyekszünk rávilágítani, hogy nincs olyan piaci értékbecslés, ami megkérdőjelezhetetlen volna, viszont egy forrást kénytelenek vagyunk kiválasztani. A mi választásunk, ez a németországi illetőségű portál nem az egyetlen olyan szakmai szervezet, amely a futballisták széles skálájának piaci árát határozza meg időről-időre, hiszen közismert még például a CIES Football Observatory e téren kifejtett kutatási tevékenysége is. A Transfermarkt mellett végül azért döntöttünk, mert a német piaci portáléhoz hasonló mélységű adatsorral más források nem rendelkeznek.

23 Minden érték a transfermarkt.de piaci értékekkel számol.

1. táblázat: *A játékos teljesítményére vonatkozó, szignifikáns korrelációs együtthatójú változók*

Változó	Meccsszám a jelenlegi klubban	Meccsszám nemzetközi	Meccsszám válogatottban	Gólok országos	Gólok nemzet- közi	Gólok váloga- tott
Korrelációs együttható	0,6	0,7	0,57	0,29	0,27	0,41
Szignifikancia- érték	0	0	0	0	0,03	0,03

2. táblázat: *A játékos teljesítményére vonatkozó, szignifikáns korrelációs együtthatójú változók*

Változó neve	Gólpasz országos	Gólpasz nemzetközi	Kapott gól nélküli meccsek – országos	Kapott gól nélküli meccsek – nemzetközi	Kapott gól nélküli meccsek – válogatott
Korrelációs együttható	0,4	0,27	0,72	0,84	1
Szignifikancia- érték	0	0,03	0,01	0,03	0

A piaci érték változójával korreláló változók közül a legtöbb – első körben úgy tűnik, hogy – a labdarúgók egyéni teljesítményével kapcsolatos. Az 1. táblázatból kiderül, hogy a nemzetközi klubviadalokon való pályára lépések száma erős pozitív korrelációt mutat a piaci érték varianciájával. Minél többször játszott nemzetközi klubviadalokon egy romániai játékos a vizsgált időszakban, annál magasabb a jelenlegi piaci értéke. Majdnem ugyanennyire erős lineáris kapcsolat van az országos klubviadalokon (bajnokság, kupa) való szereplések száma és a függő változó között is, akárcsak a nemzeti válogatottakban összehozott pályára lépések esetében. Közepes lineáris kapcsolatot mutat az imént említett három porondon elért gólok száma, külön-külön. E három közül a nemzeti válogatottban elért magas gólmutató vonja maga után a legmagasabb piaci értéket. A gólpaszok száma csak a klubviadalokban korrelál a piaci értékkel, amit az is magyarázhat, hogy a vizsgálatba bekerült labdarúgók jelentős része nem szerepelt Románia válogatottjában. A kapusok esetében külön megnéztük, hogy a kapott gól nélküli meccsek száma hogyan függ össze a piaci értékkel. A mutatók szemléletesek: mind a válogatottban, mind klubszinten a gól nélküli meccsek száma erős pozitív korrelációt mutat a piaci értékkel.

3. táblázat: *A játékos egyéb mutatóira vonatkozó, szignifikáns korrelációs együtthatójú változók*

Változó neve	Családnév karakterszáma	Életkor	Szerződésből hátralévő idő
Korrelációs együttható	0,2	0,24	-0,28
Szignifikanciaérték	0	0,02	0

A javaslatban utaltunk rá, hogy az olyan tényezők, mint például a játékos külalakja, avagy nevének hosszúsága is némi jelentőséggel bírhatnak a piaci értéke szempontjából. Jelen vizsgálat esetén ebben a témakörben egy skálaváltozóról derült ki, hogy közepes lineáris kapcsolatot mutat a függő változóval, ez pedig a játékos családnévben²⁴ található karakterek száma. Mivel a korrelációs együttható alig haladja meg a 0,2-t ebben az esetben nem beszélhetünk szoros összefüggésről, de mindenképpen arra ösztönöz ez a mutató, hogy a kutatótt játékosállomány megnövelésénél is foglalkozzunk ezzel a változóval, akárcsak a hasonló jellegű változókkal.

A 3. táblázatból az is kiderül, hogy inkább a magasabb életkor feltételez magasabb piaci árat. A két változó között viszont nem erős az összefüggés, azaz sejthető, hogy bizonyos életkor fölött már csökken a piaci érték. A számok azt mutatják, hogy minél több hónap van hátra egy játékos szerződéséből, annál alacsonyabb piaci értékű személyről beszélhetünk. Ez a vizsgálat tehát azt a már említett hipotézisünket támasztja alá, hogy az értékesebb labdarúgókat a gyengébb színvonalú ligák klubjai rövidebb időre tudják magukhoz kötelezni, avagy a piacképesebb labdarúgók kevésbé hajlandók szerződést hosszabbítani, abban bízva, hogy egy erősebb klubba, bajnokságba szerződhetnek kontraktusuk lejártának közeledtével.

4. táblázat: *A játékos klubjára vonatkozó, szignifikáns korrelációs együtthatójú változók*

Változó neve	Klubjának rangsora	Klubjának átlagos nézőszáma a hazai meccseken '13–14-ben	Klubja piaci forgalma '12–13-ban	Klubja piaci forgalma '13–14-ben	Klubja transferforgalma '13–14-ben	A klubja játékosállományának összértéke
Korrelációs együttható	-0,400	0,348	0,219	0,220	0,387	0,412
Szignifikancia-érték	0,00	0,00	0,02	0,02	0,00	0,00

Ahogy azt sejtettük, gyengébb klubokban gyengébb labdarúgók szerepelnek, erősebbekben erősebbek. Hogy ezt igazoljuk, a klubok rangsorát vetettük össze a függő változóval, minek utána kiderült, hogy minél előkelőbb helyet foglal el a játékos klubja a ranglistán, valószínűsíthető, hogy annál magasabb az ő piaci értéke. A hazai mérkőzések nézőszámáról csak a 2013–2014-es szezon kapcsán derült ki, hogy pozitív lineáris kapcsolatban van a klub játékosainak piaci értékével. Ez a változó a klub gazdasági helyzetének egyik legszemléletesebb mutatóját adja, hasonlóan a következő kettőhöz. A klub piaci forgalma, azaz a vett és eladott labdarúgók összesített értéke az elmúlt két szezon esetében egyaránt korrelál a függő változóval, azonban csak a közepes erősséget éri el ez a kapcsolat. Ebből kiindulva azt feltételezhetjük, hogy a legértékesebb játékosállománnyal rendelkező klubok nem föltétlenül sokba kerülő játékosokba fek-

²⁴ Scouterekkel folytatott kvalitatív kutatások szerint a nevek megjegyezhetősége marketing szempontból fontos. Ugyanakkor a nagy klubok boltjaiban a hosszabb nevű sztárjátékosok meze drágább.

tennek be, inkább olcsóbban szereznek meg tehetséges, nem túl magas értékű focistákat. Mészemenő következtetést négy klub elemzése után azonban óvakodnánk megfogalmazni. A klub transferforgalmának mutatója ugyanakkor valamivel jobban korrelál a piaci értékkel, ami arra utalhat, hogy a legnagyobb összegeket a legutóbbi szezon során a legértékesebb játékosállománnyal rendelkező román csapatok költötték. Itt megjegyzendő, hogy adott esetben a nyugat európai top ligák egyes klubjainak bevonásával nagy valószínűséggel nő a korrelációs együttható az utóbbi két változó esetében.

5. táblázat: Az edzőre vonatkozó, szignifikáns korrelációs együtthatójú változók

Változó neve	Edző rangsor-helyezése	Edző klubjának rangsora	Edző életkora	Edző győzelem-százaléka
Korrelációs együttható	-0,358	-0,237	-0,316	0,298
Szignifikancia-érték	0,00	0,00	0,00	0,00

A két „rangsor-változó” esetében gyorsan leszögeznénk, hogy a negatív irányú kapcsolat arra utal, hogy minél kisebb szám jelöli az edző rangsorát a coachworldranking listáján (azaz minél előbb van rangsorolva), annál értékesebb játékosok dolgoznak a keze alatt. Ez a kapcsolat nyilván kétirányú, mivel bizonyos fokig az edző jó teljesítményét is a játékosok jó teljesítménye adja meg, azonban egy kétéves munkakapcsolat után, mint például a bukaresti Steaua esetében, nyilvánvaló, hogy az edzőnek is elévülhetetlen érdemei vannak a két bajnoki címben és jó néhány játékos piaci értékének növekedésében. Ugyanilyen logika szerint működik az edző győzelemszázalékának a közepes erősségű korrelációja is a függő változóval. Az viszont egy új és további elemzésre sarkalló információ, hogy minél fiatalabb az edző, annál jobb labdarúgók dolgoznak a keze alatt.

6. táblázat: Az ügynökre, a bajnokság stadionbeli nézettségére és a klub városára vonatkozó, szignifikáns korrelációs együtthatójú változók

Változó	Ügynök ügyfe-leinek száma	Ügynök ügyfelei-nek átlagos értéke	Meccsnek nézett-sége '12–13-ban	Klubja városá-nak népessége
Korrelációs együttható	-0,289	0,409	0,393	0,386
Szignifikancia-érték	0,00	0,00	0,00	0,00

Érdekes információkkal gazdagodtunk, miután a játékosok ügynökeivel kapcsolatban két releváns mutatót is bevontunk a vizsgálatba. Kiderült, a négy román klub esetében az ügynök-vel vagy ügynökséggel szerződésben álló labdarúgók közül átlagosan annak alacsonyabb a piaci értéke, akinek az ügynöke sok ügyféllel dolgozik. Bár itt a negatív korrelációs együttható értéke csak közepes erősségű, mindenképp meglepő, hogy nem a sok ügyfelet foglalkoztató ügynökök

felelnek az értékesebb játékosok ügyeiért. Hogy miért van ez, arra némiképp választ kapunk a következő változó mutatójából, hiszen az ügynök ügyfeleinek átlagos piaci értéke pozitív lineáris kapcsolatban áll a játékosok piaci értékével. Ebből kiindulva egy olyan feltételezést fogalmazhatunk meg, miszerint a legértékesebb játékosok olyan ügynökökkel szerződnek le, akik első sorban értékes focistákkal működnek együtt. Az értékesebb labdarúgók tábora pedig a transzferpiac szegmentáltsága kapcsán – ahogyan a tanulmány elméleti összefoglalójában is említettük –, jóval kisebb, mint az átlagosnak, vagy annál is kevésbé értékesnek minősített focistáké.

Az 6. táblázat utolsó változója arról árulkodik, hogy a vizsgált időszak utolsó előtti szezonjában – amikor a vizsgált játékosállomány egy része még nem a román élvonalban futballozott –, az értékesebb labdarúgók inkább olyan ligákban szerepeltek, ahol a meccsek nézettsége magasabb volt, mint az alacsonyabb értékű játékosok akkori ligáinak esetében. Magyarán, az adatbázisban szereplő azon labdarúgók, akik az átlagnál magasabb piaci értékkel rendelkeznek, valamint a 2013–2014-es szezon volt az első évük Romániában, gazdasági értelemben erősebb ligákból érkeztek.

Jóllehet, a táblázat negyedik változójának esetében a közepes erősség alsó határát súrolja a korrelációs együttható, mindenképpen kiemelendő, hogy a szokásos sportszakmai, infrastrukturális és gazdasági mutatók mellett egy társadalmi jellegű változó is korrelál a piaci érték variációjával. A 6. táblázatból ugyanis kiderült, hogy minél nagyobb a klub városának népessége, annál értékesebb labdarúgók vannak a klubban. Ennek nyilván gazdasági vetülete is van, hiszen a nagyvárosok azok a települések, amelyek el tudnak tartani egy, az országos élvonalba tartozó egyesületet, például azért, hogy az emberek kilátogatnak a hazai mérkőzésekre. Ugyanakkor az is elképzelhető, hogy a piacon jól pozícionált labdarúgók szívesebben szerződnek egy nagyvárosba, ha két egyforma fizetési feltétellel kecsegtető szerződés közül kell választaniuk. A mutató tehát arra is utal, hogy minél nagyobb a város, annál vonzóbb a keresett futballisták számára. Erősebb összefüggések hiányában ugyanakkor nem jelenthetjük ki, hogy a város nagysága szignifikánsan kapcsolódna az ott dolgozó futballisták értékéhez.

E tematikához kapcsolódóan néhány változóval igyekeztünk megmérni azt is, hogy mennyiben függ össze egy labdarúgó munkahelyválasztásával az, hogy a lehetséges városokban, vagy azokon belül a klubokban hány honfitársuk, illetve velük egy nyelvet beszélő ember él (lásd fentebb, a kutatómódszertan bemutatásánál). Feltehetően a román liga sokszínű, és viszonylag alacsony számú idegenlégiós-tábora miatt, és amiatt, hogy a román nagyvárosokban a magyar kisebbségen kívül igazán nagy számú kisebbség nem él, ezek a változók nem mutattak semmilyen összefüggést a függő változóval. Hipotézisünk azonban továbbra is áll, és a kutatás kiterjesztésével elképzelhetőnek tartjuk, hogy szignifikáns összefüggések mutathatók ki ebben a témakörben.

Az adatbázis egyes változói nem magas mérési szintűek voltak, hanem előre meghatározott értékeket vehettek fel. Ebből következően a korrelációs vizsgálatból ezek kimaradtak. A szóban forgó nominális változókat a „dummy”-zás módszerével skálaváltozókká alakítottuk, majd kétmintás T-próbának vetettük alá mindegyiket a piaci érték függő változójával. A következőkben bemutatjuk a szignifikáns eltéréseket mutató változókat.

7. táblázat: *A játékos teljesítményére vonatkozó T-próbás változók*

Változó neve	Első helyezett a '12–13-mas bajnokságban	Első helyezett a '13–14-es bajnokságban	Csoportkörig jutott a '13–14-es BL-ban	Nyolcaddöntős volt a '12–13-mas EL-ban
A hozzá tartozó átlagérték (euróban)	1300000	1143500	1412300	1535100
A másik csoport átlagértéke (euróban)	581167,84	544987,65	531087,64	580251,12
Szignifikancia-érték (p)	0	0	0	0

Amint az a 7. táblázatban is látszik, a műveletből kiderült, hogy az utóbbi két szezonban bajnoki címet nyert labdarúgók átlagos piaci értéke szignifikánsan nagyobb, mint az ennél gyengébben szereplőké. Az első helyen végzetek értéke több mint a duplája a maradék csoport átlagos értékének, mindkét szezon esetében. Hasonlóan nagyot dobott a piaci értéken az utóbbi két évben a nemzetközi kupában való szereplés is. A legutóbbi kiírásban a Bajnokok Ligája csoportköréig jutó, illetve a 2012–2013-mas kiírásban Európa Liga-nyolcaddöntőt játszó játékosok átlagértéke meghaladja az 1,4, illetve 1,5 millió eurót is, szemben a két eset maradékkategóriájával, ami alig több mint félmillió euró.

8. táblázat: *Az edzőre vonatkozó T-próbás értékek*

Változó neve	Többször nyert országos bajnokságot	Egyszer nyert országos kupát	Szerepelt a BL-ban
A hozzá tartozó átlagérték (Euróban)	1143500	514895,72	1143500
A másik csoport átlagértéke (Euróban)	544987,65	890857,14	544987,65
Szignifikancia-érték (p)	0	0	0

A korrelációs táblázatoknál már akadtak olyan - az edzőkhöz kapcsolódó - változók, amik szignifikáns összefüggést mutattak a függő változóval. Az eredményei szerint a mi kutatásunkba bekerülő játékosállomány esetében azt láthatjuk, hogy az edzők eredményei között három eset van, amelyek közül bármelyik teljesülése egy szignifikánsan értékesebb játékosállományt feltételez az edző keze alatt. Ha egy edző egynél több alkalommal nyert országos bajnokságot, a jelenleg vele dolgozó játékosállomány átlagértéke több mint 1,1 millió euró, ami szignifikánsan több mint a maradék játékosállomány összértéke. Ugyanezek az arányok érvényesülnek egy BL-szereplés esetén is, így már kiderül, hogy a mi adatbázisunk esetében ugyanaz az edző nyert két bajnoki címet és szerepelt a BL csoportkörében a csapatával. Egy másik edző esetében egy

országos kupagyőzelem jelent szignifikánsan nagyobb átlagértékű játékosállományt, mint a maradék esetek átlaga. Az itt bemutatott összefüggések kapcsán külön kiemeljük, hogy ilyen kevés klubot és edzőt vizsgálva nem érdemes tudományos érvényű összefüggésekről beszélni. Nagyobb skálán viszont mindenképp érdemes ezeket a változókat is összevetni az edzők közötti különbségek vizsgálatánál.

9. táblázat: *Az ügynökre és a városra vonatkozó T-próbás értékek*

Változó neve	A játékost ügynök képviseli	A város klubjai többször bajnokok	A város klubjai között van egyszeres kupagyőztes	A város egyik klubja bejutott az EL-nyolcaddöntőbe
A hozzá tartozó átlagérték (Euróban)	1208800	1143500	944888,88	1143500
A másik csoport átlagértéke (Euróban)	648601,1	544987,65	470695,89	544987,65
Szignifikancia-érték (p)	0	0	0	0

A 9. táblázatból kiderül, hogy nagyobb azoknak a labdarúgóknak az átlagos piaci értéke, akiket egy konkrét személy képvisel ügynökként, nem pedig egy ügynökség, rokon vagy éppen senki. Azok a futballisták, akik olyan városban játszanak, ahol az élvonalbeli klubok az utóbbi három szezon során egynél többször is bajnokságot nyertek, átlagban kétszer akkora piaci értékkel rendelkeznek, mint a közelmúltban sikertelenebb kluboknak otthont adó városokban játszó társaik. Ugyanez a képlet érvényes azon város labdarúgóira is, amelynek klubjai között van egyszeres kupagyőztes, illetve EL-nyolcaddöntős. Ez utóbbi adatok esetén ugyancsak érdemes hozzáfűzni, hogy a játékosállomány jelentős része csak Románia-viszonylatban mozgott a vizsgált három évben, ahol is Bukarest és Kolozsvár lényegesen jobb eredményeket ért el klubcsapatai révén a vizsgált három szezonban, mint bármely másik város.

KÖVETKEZTETÉSEK

Írásunkban egy elemzési modellben használható lehetséges változólistát adtunk a szakirodalom és személyes megfigyeléseink alapján. A társadalmi megközelítés hasznos összefüggések megismerését szolgálhatja egy nagy volumenű kutatás elvégzésekor. A transferpiac társadalmi, kulturális és intézményi logikában értelmezhető ok-okozati összefüggései egyelőre kiaknázatlan területet jelentenek a sportágra vonatkozó, gazdasági megközelítést képviselő vizsgálatokban, de még a társadalomtudományi perspektíván belül is. Javasolt változólistánk elsősorban az utóbbi, társadalmi vonatkozású magyarázó tényezők bevonásával hozhat újat a sportszociológia területén. A modellbe bekerülő társadalmi tényezők (mint például a nemzetiség, a származás, az anyanyelv vagy a bőrszín) összefüggése a futballisták lehetőségeivel, megítélésével nem álta-

lunk kitaláltak, előttünk is leírták mások ezeknek a feltételezett vagy bizonyított hatását a futball berkeiben születő döntésekre. Mindazonáltal úgy véljük, egy ilyen - típusú faktorokat kiterjesztő, valamint a gyakran elemzett sportszakmai tényezőket is ötvöző - vizsgálati módszer egy komplexebb összképet adhat arról, milyen tényezők magyarázzák a futballisták (közülük is főképp az Európában játszó) piaci-, vagy akár transzferértékének a nagy, sokszor váratlan variációját.

Az általunk épített teszt-adatbázison elvégzett korreláció-elemzés, illetve a kétváltozós révén kapott eredmények is azt tükrözik, hogy a négy kiválasztott román klub esetében a piaci árának varianciáját elsősorban a játékos egyéni teljesítménymutatói határozzák meg, illetve sokan nyom a latban a klub teljesítménye is bizonyos versenykiírásokban. Emellett számottevőnek bizonyult a klub gazdasági potenciálja, az edző reputációja és sikeressége (amely gyakran interferál a játékos teljesítményével), a játékosügynök ügyfeleinek átlagértéke és száma, illetve a város népessége és a városi klubok sikeressége is. Az a hipotézisünk, miszerint a futballisták piaci árának alakulásában néhány társadalmi jellegű változó is szerepet játszik, a próba-kutatás során kis mértékben igazolódott be. Ez viszont nem jelenti azt, hogy egy nagyobb volumenű kutatásban nincs helye ilyen típusú változóblokknak, sőt, nagy valószínűséggel éppen úgy rajzolódik ki egyfajta összefüggés a társadalmi jellegű változók és a piaci érték varianciái között, ha több országot bevonunk a vizsgálatba és komplexebb elemzéseket végzünk.

Kutatási modellünket éppen ezért a jövőben nagyobb mintán is tervezzük tesztelni, hogy azokból a magyarázó erővel nem bíró változókat kihagyhassuk. Arra számítunk, hogy ez által - és a foci piac-kutatási folyamat eredményeképpen - nagyobb horderejű összefüggések kerülnek majd felszínre.

IRODALOMJEGYZÉK REFERENCES

1. Antonioni, Peter – Cubbin, John (2000). The Bosman Ruling and the Emergence of a Single Market in Soccer Talent. In: *European Journal of Law and Economics*. 9(2), 157–173.
2. Frick, Bernd (2007). The Football Players' Labor Market: Empirical Evidence from the Major European Leagues. In: *Scottish Journal of Political Economy* 54.3: 422–446.
3. Binder, John J. (2011). *The Effects of the Bosman Ruling on National and Club Teams in Europe*. University of Illinois, Chicago.
4. Bryson, A. – Frick, B. – Simmons, R. (2009). *The Returns to Scarce Talent: Footedness and Player Remuneration in European Soccer*. CEP Discussion Paper (948).
5. Coakley, Jay J. (1992). *Sport in Society: Issues and Controversies*. Kingston, London Press.
6. Demaziere, Didier – Jouvenet, Morgan (2013). The Market Work of Football Agents and the Manifold Valorizations of Professional Football Players. In: *Economic Sociology, the European Electronic Newsletter*. 15(1), 29–41.
7. Ericson, Thomas (2000). The Bosman Case: Effects of the Abolition of the Transfer Fee'. In: *Journal of Sports Economics*. 3: 203–18.
8. Foer, Franklin (2004). *How Soccer Explains the World: An Unlikely Theory of Globalization*, Harper Collins

9. Fornalik, Jakub A. (2013). *Players' Agents' Role in Football Transfer Market: Evaluating the Need of Improving FIFA Regulations*. Chicago Kent Collage of Law.
10. Frick, Bernd (2007). The Football Players Labour Market: Empirical Evidence from the Major European Leagues. In: *Scottish Journal of Political Economy*. 54(3), 422–446.
11. Giulianotti, Richard (2004). *Football. A Sociology of the Global Game*. Polity Press, Cambridge.
12. Goldblatt, David (2006). *The Ball is Round. A Global Perspective of History*. Penguin Books, London.
13. He, Miao – Cachucho, Ricardo – Knobbe, Arno (2015). Football Player's Performance and Market Value. In: *LIACS, Leiden University*, 1–9. (COMMIT-Netherlands Organisation for Scientific Research (NWO) project MASS research paper) https://dtai.cs.kuleuven.be/events/MLSA15/papers/mlsa15_submission_8.pdf [11.09.2015.]
14. He, Yuan (2012). Predicting Market Value of Soccer Players Using Linear Modelling Techniques. University of Berkeley (working paper)
15. Kessenne, Stefan (2007). The Peculiar International Economics of Professional Football in Europe. In: *Scottish Journal of Political Economy* (July): 388–399.
16. Kew, Frank (1999). *Sport. Social Problems and Issues*. Butterworth-Heinemann, Oxford.
17. Kuper, Simon – Szymanski, Stefan (2014). *Soccernomics: Why England Loses, Why Spain, Germany and Brazil Win, and Why the US, Japan, Australia, Turkey – and Even Iraq – Are Destined to Become the Kings of the World's most Popular Sport*. Nation Books, New York.
18. Lewis, Jerry, M. (2009). *Sociology of Sport*. Wadsworth Publishing Company
19. McGovern, Patrick (2002). Globalisation or Internationalisation? Foreign Footballers in the English League 1946–1995. In: *Sociology*. 36: 23–42.
20. Maguire, Joseph – Stead David (1998). Border Crossings: Soccer Labour and Migration and the European Union. In: *International Review for the Sociology of Sport*. 33: 59–73.
21. Péter, László (2014a). *Football and Society in Romania. Issues and Problems in Soccer Discourses*. University of Jyväskylä, Jyväskylä.
22. Péter László (2014b). Futball és média. A közvetített futball és termékei. In: *Média. Életünk a kommunikáció*, Cluj, Editura Egyetemi Műhely: 164–193.
23. Reilly, Barry – Witt, Robert (1995). English League Transfer Prices: Is There a Racial Dimension? In: *Applied Economic Letters*, 1995(2), 220–222.
24. Szymanski, Stefan (2015). *Money and Football. A Soccernomics Guide*. Nation Books, New York
25. Verbon, Harrie A. A. (2007). *Migrating Football Players, Transfer Fees and Migration Controls*. Tilburg University: Tilburg, Netherlands.
26. Woods, Ronald B. (2011). *Social Issues in Sport*. Human Kinetics, Champaign.